

Katsojia, lukijoita, käyttäjiä, viihtyjiä

Yleisön näkökulmia televisio- ja elokuvatekstityksiin

DOI: <https://doi.org/10.61200/mikael.163098>

Tiina Tuominen
Turun yliopisto

Mikael

Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen aikakauslehti
2025, Vol. 18, Nro 2, s. 335–342

Viittausohje

Tuominen, Tiina 2025. Katsojia, lukijoita, käyttäjiä, viihtyjiä: yleisön näkökulmia televisio- ja elokuvatekstityksiin. *Mikael* 18:2, 335–342. <https://doi.org/10.61200/mikael.163098>

ISSN

1797–3112

Kustantaja

SUOMEN KÄÄNTÄJIEN
JA TULKKIEN LIITTO
FINLANDS ÖVERSÄTTAR-
OCH TOLKFÖRBUND

Toimittajat

Marja Kivilehto ja Laura Ivaska (päätoimittajat), Sari Hokkanen,
Olli Philippe Lautenbacher, Minna Ruokonen ja Lena Segler-Heikkilä

Lehden numero

<https://journal.fi/mikael/issue/view/18-2-2025>

Käyttöehdot

<https://journal.fi/mikael/openAccess>

Tämä teksti on kirjallinen versio Turun yliopistossa 7.11.2024 pidetystä professoriluennosta.

Keywords:

audiovisual translation, subtitles, audience reception

Avainsanat:

audiovisuaalinen kääntäminen, käännöstekstitykset, vastaanotto

Professoriluento, Turun yliopisto, 7.11.2024

Käännöstekstitykset, eli vieraskielisten televisio-ohjelmien, elokuvien ja muiden videoiden alalaidassa näkyvät suomenkieliset tekstit, ovat yksi luetuimmista tekstilajeista Suomessa. Nekin, jotka eivät lue kirjoja, lukevat usein tekstityksiä, ja siksi niillä voi olla paljonkin vaikutusta suomalaisten lukutaitoon. Tekstitykset ovat myös siitä kiinnostava tekstilaji, että niitä lukiessa taustaaänenä tyypillisesti kuuluu ohjelman alkuperäinen ääni, eli vieraskielinen puhe. Näin katsoja näkee ja kuulee tekstin yhtä aikaa kahdella kielellä, altistuu vieraalle kielelle ja voi oppia sitä vähän kuin vahingossa. Samoin oman kielen osaamiseen tulee uutta sisältöä, kun oivaltavat käännösratkaisut tuottavat kielellisiä ahaa-elämyksiä tai yhtäkkiä valkenee, miten jonkin kiinnostavan vieraskielisen sanan, kuten hankalan termin tai vaikka

slangisanan, voi ilmaista suomeksi. Tekstitykset siis vaikuttavat monella tavalla suomalaisiin, eikä ole yhdentekevää, millaisia käännöstekstityksiä ihmiset saavat luettavakseen.

Käännöstekstitysten laatuun ja toivuuteen liittyy monenlaisia haasteita. Kaikille käännösongelmille ei ole yhtä oikeaa ratkaisua: Miten esimerkiksi välitetään murteita toisella kielellä, tai miten yleensäkin esitetään puhuttua kielistä kirjoitetussa muodossa niin, että se tuntuisi aidolta ohjelman henkilöiden puheelta mutta ei olisi liian hankalaa lukea? Millä tavalla sanaleikeistä saadaan yhtä hauskoja käännettyinä, etenkin, jos sanaleikin aihepiiri näkyy kuvassa ja rajoittaa kääntäjän käytössä olevia vaihtoehtoja? Englanninkielisessä ohjelmassa voi esimerkiksi kuvassa näkyä tutka-antenniin lentävä hillopurkki, ja joku sanoo ”jam the radar”. Suomeksi hillosta ja tutkan häiritsemisestä ei kuitenkaan

käytetä samaa sanaa, kuten ”jam”, joten huumori täytyy etsiä toisella tavalla. Entä miten tehdään ymmärrettäviksi ohjelman lähtökulttuuriin liittyvät ilmiöt ja käsitteet, joita käännetyn ohjelman katsojat eivät välttämättä tunne? Miten vaikkapa kääntäisimme suomalaisesta ohjelmasta muurinpohjaletun tai savusaunan tai sellaisen käsitteen kuin nimi-päivä japanilaiselle tai brasilialaiselle yleisölle? Lisäksi on mietittävä, miten käännöksen saa mahtumaan kahdelle riville ruudun alalaitaan ja soljumaan ohjelman tahdissa. Tekstityskääntäminen on tasapainoilua monen huomioitavan asian välillä ja kuin moniulotteista palapeliä, jossa palat eivät sovi täydellisesti yhteen, vaan kääntäjän on askarreltava kokonaisuus, joka vaikuttaa katsojasta sujuvalta, vaikka taustalla olisi kompromisseja.

Aikamoista palapeliä joutuu rakentamaan katsojakin. Käännöstekstityksiä ei

lueta itsenäisenä tekstinä, vaan ne ovat aina osa ohjelmaa. Katsoja siis paitsi lukee tekstitystä, myös katselee ja kuuntelee ohjelman tapahtumia. Katsoja navigoi näiden eri viestien välillä ja hahmottaa ohjelmaa niiden kaikkien avulla. Katsojan pitää muun muassa päättää, miten paljon hän kuuntelee lähtökielistä puhetta ja miten paljon seuraa käännöstä tekstityksestä. Katsoja ei välttämättä tiedosta kaikkea tätä päätöksentekoa, mutta tekstitetyn ohjelman katsominen on monitahoinen prosessi. Siksi on tarpeellista tutkia tekstitettyjen ohjelmien katselua ja käännöstekstitysten lukemista ja yrittää ymmärtää, mitä katsojat tekevät, kun he seuraavat tekstitettyä ohjelmia, millaisia mielipiteitä heillä on tekstityksistä ja miten heidän tarpeitaan voisi palvella kaikkein parhaiten.

Käännöstekstitysten vastaanottoa ja lukemista on tutkittu jo varsin paljon. On kyllä pakko todeta, että tutkimusten

tulokset eivät ole yksiselitteisiä. Katsojat ovat aina yksilöitä, jotka katsovat ja lukevat ohjelmia omalla tavallaan, ja eri tilanteissa, eri maissa ja eri aikoina katselu on erilaista. Siksi emme ikinä löydä täydellisiä ratkaisuja siihen, millaisia tekstitysten pitäisi olla. Ennemmin tutkimukset antavat suuntaa siitä, millaisiin asioihin kannattaa kiinnittää huomiota ja mikä saattaa aiheuttaa ongelmia.

Mitä tutkimukset ovat sitten kertoneet vastaanotosta? Tutkimuksissa on havaittu muun muassa, että huumorin kääntäminen on haastava laji, ja käännöksellä voi olla vaikeampi naurattaa yleisöä kuin alkukielisellä ohjelmalla. Samoin lähtökulttuuriin liittyvien käsitteiden ja viittausten ymmärtäminen voi olla käännetyt ohjelman katsojille yllättävän vaikeaa, vaikka kyse olisi melko tutustakin kulttuurista. Toisaalta kuitenkin katsojan mielikuvitus tekee tulkintoja aika

sukkelasti, ja vaikka viittauksen alkupeäinen merkitys ei olisi helposti ymmärrettävissä, ohjelmaa voi ehkä tulkita omien kokemusten pohjalta, eikä pieni merkityksen muuntuminen matkan varrella välttämättä häiritse kokemusta. On hyvä jättää katsojalle oivaltamisen iloa, sillä selittely pilaa parhaankin vitsin ja nokkelimmankin viittauksen.

Silloin tällöin vastaanottotutkimuksilla myös horjutetaan alalla sitkeästi vallinneita käsityksiä. Yksi esimerkki tästä on kiro sanojen kääntäminen. Perinteisesti on ajateltu, että kiroilu tuntuu vahvemmalta, kun sen lukee tekstityksestä kuin silloin, kun sen kuulee puheesta, ja käännöstekstityksissä olisi siksi hyvä vähän lieventää voimasanoja. Muut missa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että näin ei välttämättä ole, ja kiro sanojen laimentaminen voi tuntua katsojista tökeröltä ja tarpeettomalta. Omassa tutkimuksessani huomasin, että

kirosanat ovat yksi elokuvien kielen piirre, johon katsojat helposti kiinnittävät huomiota, ja siksi niiden käännostratkeisuilla on väliä. Käännöksen avullahan saatetaan vaikka opetella, mitä jokin vieraskielinen alatyylinen ilmaisu oikeasti tarkoittaa, ja tällöin liian lievän vastineen käyttö käännöksessä voi johtaa ikäviin väärinkäsityksiin.

Kaikki vastaanottotutkimus ei koske tekstin sisältämien merkitysten ymmärtämistä. Koska käännöstekstitysten seuraamisessa merkittävä haaste on pystyä lukemaan niitä ohjelman tahtiin, on tehty paljon katseenseurantatutkimusta, jossa tarkastellaan, mihin katsojien huomio kiinnittyy ja miten erilaiset tekstitysten piirteet vaikuttavat silmien liikkeisiin ruudulla. On selvitetty muun muassa, miten tekstin jakautuminen riveille, sananvalinnat tai virheet käännöksessä voivat vaikuttaa tekstitysten lukemiseen. Tärkeä perushavainto on

ollut, että jos ruudulla on tekstitystä, yleensä katsojat kiinnittävät siihen huomiota. Tekstityksellä on merkitystä ohjelman katselussa silloinkin, kun katsoja osaa ohjelman lähtökieltä ja kuuntelee puhetta. Sillä saattaa olla merkitystä jopa silloin, kun katsoja kuvittelee vain kuuntelevansa puhetta. Tämän huomasi tutkimuksessani, jossa osallistujat pystyivät siteeraamaan tekstitystä sanasta sanaan, vaikka olivat sanoneet, etteivät koskaan lue tekstityksiä. Tekstitysten lukeminen on siis lähes väistämätöntä mutta usein hyvin huomaamaton.

Tällainen huomaamaton lukeminen on mahdollista vain, jos lukeminen onnistuu sujuvasti samassa tahdissa ohjelman kanssa. Lukemisen vaivattomuus on itse asiassa tärkeä käännöstekstitysten ominaisuus. Hankalalukuinenkin käännöstekstitys voi kyllä auttaa ymmärtämään ohjelmaa, mutta sen lukeminen voi

viedä huomiota pois ohjelmasta ja tehdä katselusta vähemmän miellyttävää. Koska tekstitettyjen ohjelmien äärellä on tarkoitus viihtyä, on tärkeä selvittää, millaiset tekstitykset lisäävät viihtyvyyttä, eikä vain tyytyä jotenkuten välittämään ohjelman sisältöä.

Yksi tärkeä kysymys on, miten paljon aikaa katsojat tarvitsevat tekstin lukemiseen, eli miten paljon tekstiä voi ruudulla olla yhtä aikaa niin, että katsoja ehtii lukea sen ja vielä seurata kuvaakin. Jos tekstiä on niin paljon kuin nykyisin nopeimmissa suoratoistopalveluiden tekstityksissä, ainakin osalla katsojista alkaa olla vaikeuksia ohjelman seuraamisen kanssa. Siksi perinteinen suomalainen tekstitystapa, jossa puhe tiivistetään kompakteiksi tekstitysreplikeiksi ja annetaan niille lukuaikaa useampi sekunti, on hyvin perusteltu. Tästä nähdään, että uudistukset tekstityskäytännöissä eivät aina perustu tutkittuun

tietoon, vaan taustalla saattaa esimerkiksi olla pyrkimys tehdä tekstityksiä entistä helpommin ja halvemmalla. Siksi olisi hyvä pohtia, miten tutkimuksella voitaisiin vaikuttaa enemmän käytäntöjen parantamiseen, ja miten katsojat saataisiin aktiivisesti reagoimaan tekstityksen ongelmiin, jotta tekstitysten tuottajilla olisi motivaatiota kiinnittää huomiota laatuun ja yleisön toiveisiin.

Nykyisin tärkeä tekstitysten miellyttävyyteen mahdollisesti vaikuttava tekijä on konekäännösten käyttäminen. Kuten muuallakin käännösalalla, myös tekstityskääntämisessä hyödynnetään aina vain enemmän automaatiota. On paljon täysin automaattisesti luotuja tekstityksiä esimerkiksi YouTube-videoissa, mutta lisäksi konekäännöksiä käytetään usein ammattimaisesti laadittavien käännöstekstitysten pohjana. Tekniikan kehityksestä käytävän keskustelun täydennykseksi kaivataan tässäkin

keskustelua käännösten yleisöistä. Palvelevatko koneellisesti tuotetut käännöstekstitykset riittävän hyvin katsojia, ja minkälaista niitä on seurata verrattuna ihmisten alusta loppuun tekemiin käännöksiin?

Vaikka tekniikka kehittyy koko ajan, täysin automaattiset käännöstekstitykset eivät useimmiten vielä ole katsojien näkökulmasta kovin sujuvia. Muutamien tutkimusten mukaan heikotkin automaattitekstitykset välittävät kyllä ohjelman keskeisimmän sisällön ja mahdollistavat sen seuraamisen. Toisaalta tutkimukset ovat osoittaneet myös, että tällaisen tekstityksen seuraaminen on raskasta, ja koko katselukokemus saattaa kärsiä siitä. Jos siis viihtyvyyttä ja elämyksiä haetaan, ammattitaitoisen ihmisen kädenjäljellä on merkitystä. Ihmisten viimeistelemät konekäännökset taas voivat olla hyviäkin, mutta ne voivat myös sisältää jäänteitä konekäännöksen

ongelmista, koska niiden muokkaaminen on työläämpää kuin luulisi.

Se, millainen tekstitys on riittävän hyvä, riippuu tietysti myös käyttäjästä ja käyttötilanteesta. Esimerkiksi Suomessa asuva maahanmuuttaja, joka ei vielä pysty seuraamaan suomenkielisiä uutisia, voi olla hyvinkin kiitollinen edes konekäännöksestä, joka suunnilleen kertoo uutisten sisällön, kun taas laadukkaisiin tekstityksiin tottuneelle ja elämyksiä hakevalle elokuvafanille ne eivät, hyvällä syyllä, riitä.

Käännöstekstityksillä voi siis olla monenlaisia tehtäviä, ja katsojan suhdetta niihin voi ajatella monelta kannalta. Anoin tämän luennon otsikossa neljä erilaista nimitystä tekstitetyn ohjelman yleisölle, sillä se kuvaa tätä monimuotoisuutta. Kukaan ei ole yksi näistä katsojatyypeistä vaan yleensä kaikki neljä yhtä aikaa, ja varmaan monia muitakin

rooleja. Ennen kaikkea jokainen yleisön jäsen on *katsoja*, joka on päättänyt katsoa jonkin ohjelman. Hän saattaa tarvita siihen tekstityksen tukea, mutta tekstitys ei silti ole pääroolissa. Siksi tekstitys pitää pystyä lukemaan sujuvasti ja huomaamattomasti ja ymmärtämään kerta-lukemalla. Katsoja on kuitenkin myös *lukija*, jolle tekstin muodolla ja sisällöllä on merkitystä, sillä se on monille ensisijainen tapa saada selville, mitä ohjelmassa sanotaan. Käännöstekstitys ei siis voi olla vähän sinne päin, tai karsittu esitys ohjelman sisällöstä. Sen olisi hyvä olla elävää, ohjelman tyyliin sopivaa vaikkakin tiivistettyä kieltä. Katsoja on myös tarkoitushakuinen tekstityksen *käyttäjä*, eli hän saattaa lukea tekstiä vain sieltä täältä ja kuunnella osan ohjelman sisällöstä puheesta, tai syventyä ohjelman visuaalisen puolen seuraamiseen. Tekstityksen pitää sallia monenlaiset katselemisen tavat, ja tässä jälleen auttaa se, jos teksti on sujuvaa ja

katsojan odotusten mukaisesti muotoiltua. Ja neljänneksi: usein tv-ohjelmien, elokuvien ja muun videosisällön katselun tarkoituksena on *viihtyminen*, elämykset ja ohjelman maailmaan uppoutuminen. Tämäkin tekstitysten pitää mahdollistaa toisaalta huomaamattomalla sujuvuudellaan ja toisaalta luovalla, elävällä kielenkäytöllä, joka mahdollistaa viihtymisen ohjelman lisäksi myös käännöksen äärellä. Aikamoinen haaste sekä kääntäjälle että katsojalle.

Arkikeskustelussa kuulee usein vitsailua huonoista käännöksistä, mutta tutkimusten perusteella näyttää itse asiassa siltä, että tekstityksiin usein luotetaan aika hyvin, eli niiden avulla voidaan epäroimättä katsoa ohjelmia. Myöskään käännösvirheisiin ei tavallisessa katselutilanteessa valtavasti kiinnitetä huomiota. Käännöstekstitykset voivat siis olla luonteva osa katselukokemusta ja

ihmisten arkea etenkin Suomen kaltaisessa tekstitysmaassa.

Vaikka yhä suurempi osa käännöstehtävistä päätyisi osittain tai kokonaan koneiden tehtäväksi, ihmisen panosta tarvitaan edelleen yleisön tarpeiden ja mieltymysten ymmärtämiseen ja luovaan huomioimiseen. Tämä on yksi syy siihen, miksi meidän pitää jatkossakin kouluttaa monikielisen käännösviestinnän asiantuntijoita, jotka osaavat muotoilla yleisön kannalta mahdollisimman hyviä käännöstekstityksiä, arvioida ja tarvittaessa kritisoida käännöksiä ja osallistua keskusteluun siitä, millainen on sopiva rooli konekäännöksille ja tekoälylle tekstityskääntämisessä. Lisäksi tarvitaan tietenkin käännöstieteen ja audiovisuaalisen kääntämisen tutkijoita, jotka perehtyvät käännöstekstitysten rooliin muuttuvassa mediaympäristössä ja lisäävät ymmärrystämme tekstitettyjen ohjelmien katselusta. Ja tarvitsemme

myös yhteistyötä alan tutkimuksen ja ammattikunnan välille, jotta tutkimus perustuu siihen, mitä kentällä oikeasti tapahtuu ja jotta hyödylliset tutkimustulokset saavuttavat alan ammattilaiset ja vaikuttavat ruudulla näkyviin tekstityksiin. Katsojien palvelemiseen tarvitaan monenlaista osaamista, monia työkaluja ja monia ihmisiä.

Kirjoittaja

Tiina Tuominen toimii englannin professorina Turun yliopistossa. Hänen tutkimusaiheitaan ovat audiovisuaalinen kääntäminen ja erityisesti tekstityskääntäminen, käännösten vastaanotto, käyttäjäkeskeinen kääntäminen sekä avkääntäjien yhteisöt.

Sähköpostiosoite: tiina.k.tuominen@utu.fi